

ті підприємства, ефективність його господарської діяльності. Зниження й оптимізація витрат є одними з основних напрямків удосконалювання економічної діяльності кожного підприємства. Підвищення технічного рівня виробництва, удосконалювання організації виробництва і праці приводить до зниження витрат сировини, матеріалів і заробітної плати.

Зменшення витрат сировини і матеріалів досягається за рахунок зниження норм їх використання, скорочення відходів і втрат у процесі виробництва та збереження, повторне використання матеріалів, впровадження безвідходних технологій. На величину витрат істотний вплив має зміна цін на сировину і матеріали. У разі їхнього збільшення витрати зростають, а зниження – зменшуються. Значне зниження виробничих витрат досягається внаслідок застосування прогресивних методів організації виробництва. Прикладом є розроблена в Японії система організації виробництва, яка отримала широке застосування в усьому світі. Вона знижує витрати виробництва за рахунок бездефектного виготовлення продукції. Сутність її полягає в тому, що комплектувальні вироби, точну кількість деталей поставляють споживачеві у визначене місце, у потрібний час. Якщо потрапляють браковані деталі, виробничий процес зупиняється, тому що запасів на робочому місці немає.

Варто наголосити, що система управління витратами повинна впроваджуватися на комплексній основі, забезпечуючи взаємозалежне вирішення поставлених завдань. Тільки такий підхід буде сприяти стрімкому зростанню економічної ефективності роботи підприємства.

Література

1. Атамас П.Й. Управлінський облік : навч. посібн. – Д.-К. : Центр учбов. літ-ри, 2006. – 440 с.
2. Драган О.І. Удосконалення методики формування витрат на виробництво продукції (послуг) на підприємствах м'ясної промисловості // Економіка, фінанси, право. – 2006. – № 2. – С. 11-15.
3. Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С., Хлапџонов Л. Ю., Макухін Г.А. Управління затратами підприємства : монографія. – К. : Вид-во "Лібра", 2007. – 320 с.
4. Корольова О.І. Концепція розвитку бухгалтерського обліку витрат в Україні // Економіка, фінанси, право. – 2008. – № 7. – С. 13-17.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати": затверджено наказом № 318 Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р.
6. Турило А. М., Кравчук Ю. Б., Турило А.А. Управління витратами підприємства : навч. посібн. – К. : Центр учбов. літ-ри, 2006. – 120 с.
7. Шпикуля О.Г. Ін-т витрат в економічній теорії і практиці // Економічні науки. Сер. "Облік і фінанси" : зб. наук. праць. – Луцьк, 2008. – Вип. 5(20), ч. 1. – 367 с.

**УДК 336.71: 338.46 Аспір. В.Т. Сухаревич¹ – Університет банківської справи
НБУ, м. Київ**

БАНК ЯК СУБ'ЄКТ ЛІЗИНГОВИХ ВІДНОСИН

Досліджено різні форми участі банків у лізинговій діяльності, визначено їхні переваги та вади. Виділено проблеми, які не перешкоджають вітчизняним банківським установам активно стимулювати ринок лізингу. Окреслено перспективи подальшого розвитку ринку лізингу за участю банків.

¹ Наук. керівник доц. М.Л. Лапішко, канд. екон. наук – ЛІБС Університету банківської справи НБУ, м. Київ

Post-graduate V.T. Sukharevych – University of banking of the National bank of Ukraine, Kyiv

Bank as a subject of leasing relations

In the article different forms of the banks' participation in leasing activity are researched, their advantages and disadvantages are determined. Problems that do not allow Ukrainian banks to stimulate actively the leasing market are selected, and also the prospects of the further development of leasing market with the banks' participation are outlined.

Постановка проблеми. В умовах економічної нестабільності ще раз підтверджується істина ринкової економіки: "щоб розвиватися, потрібно оновлюватися". Не можна подолати економічну кризу, досягти економічного зростання, знизити рівень безробіття і підвищити рівень життя людей без інноваційної активності і науково-технічних досягнень [1, с. 3]. За відсутності власних коштів для оновлення виробництва, найефективнішою формою фінансування підприємств стає лізинг. Проте, розвиток самого лізингового бізнесу зіштовхується з подібною проблемою мобілізації коштів для закупівлі предметів лізингу. Банки, як каталізатори розвитку економіки, є тими інституціями, що мають потрібні обсяги грошових ресурсів та можливість вільного доступу до них. Отже, їхня роль у стимулюванні розвитку лізингу є досить вагомою. Тому сьогодні для успішної координації та реалізації взаємозв'язків між банківською системою та лізинговим ринком надзвичайно важливим стає виділення напрямків співпраці між даними секторами ринку фінансових послуг, їх систематизація та обґрунтування.

Серед авторів, які досліджували роль банків у розвитку лізингу в Україні виокремимо таких, як О.І. Васильчишин, В.А. Горьомкін, І.В. Наумець, М.П. Боцман, В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янська, О.Г. Луб'яницький, О.О. Ляхова. Однак, незважаючи на широке коло наукових робіт, присвячених цій тематичі, на сьогодні здійснено лише поодинокі спроби з'ясувати вплив банківської системи на ринок лізингу, тоді ж як не розглянуто всі можливі напрями взаємодії та їх важливість для розвитку ринку лізингу.

Саме тому метою нашого дослідження є дослідження форм участі банків у лізинговій діяльності, визначення перспектив подальшого розвитку ринку лізингу, а також аналіз проблем, які стримують банківські установи від участі в лізинговому бізнесі.

Виклад основного матеріалу. Ринок лізингу в Україні почав досить активно розвиватися, починаючи з 2005 р. Однією з основних причин такого стрімкого росту став динамічний розвиток вітчизняного ринку банківських послуг протягом 2005-2008 рр. Характерними тенденціями банківського сектора України останніх років були значний приплив прямих іноземних інвестицій, розширення спектру банківських послуг та їхнє активне проникнення у сферу виробничих відносин. У цей період відбувається процес створення при потужних банках дочірніх лізингових компаній, спрощення процедури кредитування банками лізингових компаній, а також надання банками безпосередньо послуг фінансового лізингу. Як наслідок, протягом 2005-2008 рр. ринок лізингу в Україні зріс більш ніж в 11 разів (табл. 1) [2- 4].

Табл. 1. Показники на ринку лізингу в Україні

Рік	Кредитно-інвестиційний портфель банків, млрд грн	Портфель угод лізингових компаній, млрд грн	Темп зростання кредитно-інвестиційного портфеля банків, %	Темп зростання портфеля угод лізингових компаній, %
2005	148,875	2,4	–	–
2006	252,623	4,9	170 %	204 %
2007	462,149	20,2	183 %	412 %
2008	759,686	28,5	164 %	141 %

У сучасних умовах банк є невід'ємним суб'єктом лізингових відносин, виступаючи в ролі лізингодавця, лізингоодержувача, засновника, кредитора або ж фінансового агента лізингових компаній.

Законом України "Про банки та банківську діяльність" визначено, що банки можуть самостійно здійснювати лізингові операції на підставі ліцензії НБУ [5]. Для банківських установ надання лізингових послуг – доволі безпечна операція, адже вона базується на принципах цільового використання кредиту та його забезпечення ліквідною заставою. Займаючись лізинговою діяльністю, банківські установи отримують такі переваги:

- диверсифікація портфеля банківських послуг;
- зниження кредитних ризиків, оскільки предмет лізингу перебуває у власності банку;
- розширення власної клієнтської бази;
- посилення конкурентних позицій на фінансовому ринку.

Однак, незважаючи на зазначені вище переваги, частка лізингових операцій у кредитному портфелі вітчизняних банків є досить низькою. Таку ситуацію можна пояснити низькою об'єктивних причин:

- банкам дозволено купувати предмети лізингу для подальшої передачі їх в лізинг лише за власні кошти;
- відсутність достатніх обсягів фінансових ресурсів;
- відсутність податкових пільг для банків-лізингодавців.

Проаналізувавши ринок лізингу в Україні, можна зробити висновок, що вітчизняні банківські установи обрали інший варіант участі у лізинговій діяльності – створення відокремлених лізингових компаній. В Україні першим банком, який став засновником лізингової компанії, був АКБ "Україна", на базі якого у 1996 р. було створено Фінансово-лізинговий дім "Україна" з метою створення сприятливих умов для надання лізингових послуг в галузях АПК [6].

Дослідження ринку лізингу в Україні свідчить, що засновниками найпотужніших лізингових компаній України є саме банківські установи. Згідно з дослідженнями, які здійснила Асоціація "Українське об'єднання лізингодавців", станом на кінець 2008 р. лідерами вітчизняного ринку лізингу за показниками обсягу портфеля лізингових угод були саме лізингові компанії, засновані банками: ПП "ВТБ Лізинг Україна" – 5,75 млрд грн, ТОВ "Райффайзен Лізинг Аваль" – 1,88 млрд грн та ТОВ "УніКредит Лізинг" – 1,65 млрд грн [3].

Створення банком власної лізингової компанії вирішує одну з найнагальніших проблем, з якими стикаються лізингові компанії в процесі своєї ді-

яльності – пошук джерел фінансування для реалізації власних проектів. Кредитуючи дочірню лізингову компанію, банк відкриває перед нею доступ до стабільного та довготермінового фінансування, завдяки чому останні отримують значну конкурентну перевагу, встановлюючи нижчий рівень вартості лізингових послуг та пришвидшуючи процес реалізації лізингових проектів.

Створення власної лізингової компанії потребує від банківської установи мінімальних капіталовкладень, оскільки в Україні немає обмежень щодо мінімального розміру статутного фонду або організаційно-правових форм лізингових компаній, тому порядок їх заснування такий самий, як і процедура створення будь-якого господарського товариства [7]. Водночас, лише великі банки мають змогу створювати лізингові компанії та в подальшому їх фінансувати, оскільки згідно з нормативами НБУ, банк може кредитувати одного позичальника на суму, яка не перевищує 25 % від його власного капіталу. Коли ліміт вичерпується, банк та лізингова компанія змушені створювати нові схеми фінансування, зокрема подрібнення дочірнього лізингового бізнесу і створення цілої групи дочірніх лізингових компаній, організація синдикуваного кредитування або випуск цінних паперів.

Материнський банк, окрім фінансування, підтримує лізингову компанію протягом усього терміну її діяльності, зокрема з метою збільшення лізингового портфеля банк може частину своїх клієнтів "передати" лізинговій компанії. Як показує практика, для дочірніх лізингових компаній частка клієнтів, які були залучені банком, може сягати половини від загального обсягу лізингового портфеля. Окрім того, банківська установа може й сама стати клієнтом лізингової компанії. Зазвичай, це стосується угод фінансового лізингу банківського обладнання, автомобілів та комп'ютерної техніки.

Банківська установа може забезпечувати власну лізингову компанію й іншими послугами: юридичний супровід, перевірка службою безпеки потенційних лізингоодержувачів, розрахунково-касове обслуговування тощо. Загалом для банку можна виділити такі переваги від створення власної лізингової компанії: збільшення доходів, розширення власної інфраструктури, збільшення клієнтської бази, окрім того, лізингова компанія буде надійним партнером, вкладником та позичальником банку на довготривалий термін.

Лізинг є привабливим і надзвичайно цікавим фінансовим механізмом для багатьох учасників економічних відносин, тому банк може створити лізингову компанію спільно з іншими установами – страховими, консалтинговими компаніями, а також безпосередньо з виробниками предметів лізингу, що дасть змогу розділити ризики лізингової діяльності, розширити клієнтську базу та покращити збутову та комунікаційну політику. Водночас недоліками такої співпраці може бути неузгодженість політики засновників щодо діяльності лізингової компанії, політики ціноутворення, управління ризиками, її звітності та контролю [7]. Зазвичай, такі лізингові компанії створюються всередині великих фінансово-промислових груп та холдингів, де банк є материнською компанією.

Як показує зарубіжна та вітчизняна практика, основним джерелом фінансування лізингової діяльності є банківське кредитування. Це зумовлено

тим, що для того, щоб ефективно і швидко розвиватися, лізинговим компаніям, зазвичай, не вистачає власних фінансових ресурсів, тому вони й змушені звертатися до банківського кредитування.

Станом на 01.01.2009 р., у структурі фінансування лізингових операцій в Україні частка банківських кредитів становила 47,10 % (рис. 1) [3].

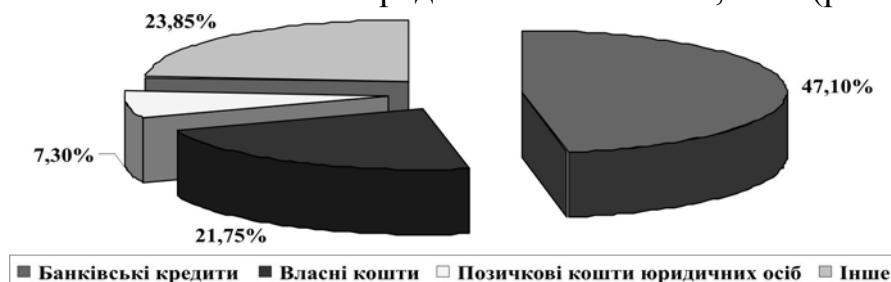

Рис. 1. Структура фінансування лізингових операцій станом на 01.01.2009 р.

Водночас, у 2008 р. цей показник істотно зменшився через кризові явища в банківському секторі, внаслідок яких практично повністю було припинено банківське кредитування (рис. 2).

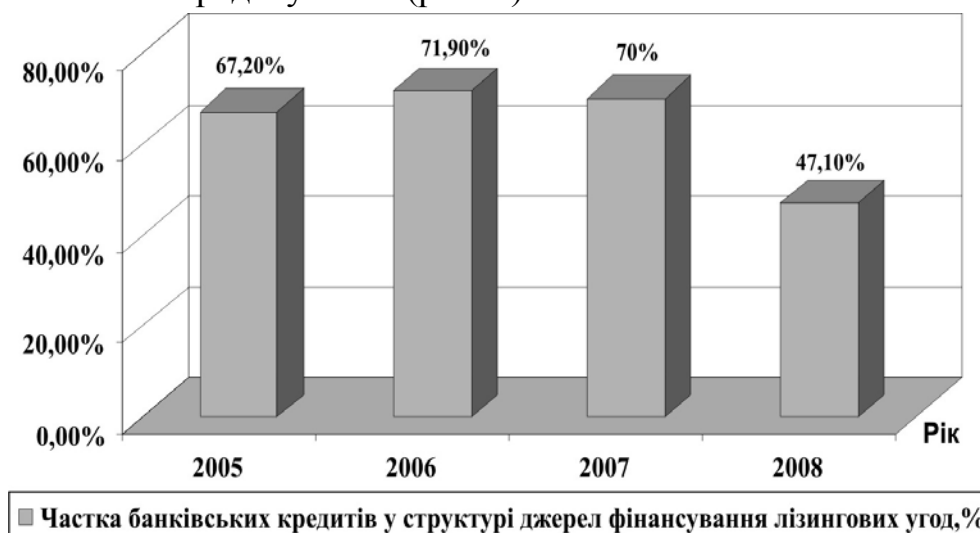

Рис. 2. Динаміка частки банківських кредитів у загальній структурі фінансування лізингових угод протягом 2005-2008 рр. [3]

Для банку фінансування лізингових операцій має низку переваг, оскільки лізингова компанія:

- як позичальник у фінансовому плані є більш надійною та стійкою структурою порівняно з більшістю лізингодержувачів;
- надає в заставу банку, крім предмету лізингу, майнові права на лізингові платежі за договором лізингу;
- готує документацію та здійснює аналіз для банківського фінансування;
- ділить з банком ризики, оскільки фінансує за рахунок власних коштів від 5 % до 50 % від суми кожного проекту;
- позбавляє банк потреби займатися низкою технічних питань;
- співпраця з лізинговою компанією дає змогу банку збільшувати клієнтську базу та нарощувати кредитний портфель.

Процес кредитування банками лізингових компаній зазвичай здійснюється через відкриття кредитних ліній під конкретно визначену лізингову програму, яка передбачає фінансування однорідних лізингових проектів (наприклад, проекти лізингу медичного обладнання). Така схема співпраці

дає змогу зменшити витрати і прискорити процес розгляду банком кожного проекту в межах кредитної лінії.

Не відкриваючи кредитну лінію, банк може надати лізинговій компанії кредит на придбання певного об'єкта лізингу в конкретного постачальника для конкретного клієнта, платоспроможність якого була попередньо визначена. Істотною вадою цієї форми фінансування є те, що процес від подачі документів в банк до остаточного прийняття ним рішення про кредитування є досить довготривалим. Спершу банк здійснює аналіз лізингової компанії, потім лізингоодержувача, визначає ефективність проекту. Тоді ж як, перед відкриттям кредитної лінії, банк один раз детально оцінює діяльність лізингової компанії та ефективність запропонованої лізингової програми, а пізніше, перед прийняттям рішення про виділення кожного окремого траншу в межах кредитної лінії, аналізує лише діяльність потенційного лізингоодержувача.

Водночас банки висувають до позичальників-лізингових компаній численні вимоги, що призводять до виникнення незручностей у подальшій лізинговій діяльності:

- вимоги щодо переведення грошових потоків у фінансуючий банк, що призводить до зростання організаційних витрат лізингової компанії, пов'язаних з управлінням поточними рахунками, виникненням труднощів з оптимізацією грошового потоку та збільшенням потреби у додатковому персоналі для управління витратами та погашеннями;
- вимоги щодо синхронізації графіка лізингових платежів з графіком погашення кредиту;
- вимоги в додатковому до предмету лізингу забезпеченні, в тому числі поруки лізингодавця.

Незважаючи на зазначені вище вади співпраці з банками, можна спрогнозувати, що для лізингових компаній банківське кредитування залишиться хоч і не дешевим, але доступним способом фінансування.

Банківська установа може виступати не лише кредитором, але й установою, яка обслуговує лізингову діяльність. Окрім розрахунково-касового обслуговування та депозитних операцій, банк може надавати лізинговій компанії гарантійні та факторингові послуги, а також допомагати у випуску облігацій та у здійсненні сек'юритизації зобов'язань.

Основними видами гарантійних послуг банків для лізингових компаній можуть бути: банківська гарантія та вексель; застава цінних паперів; форвардні контракти на поставку готової продукції у встановлених обсягах підтверджені в уповноважених банках; РЕПО ліквідних акцій.

З метою диверсифікації джерел фінансування лізингова компанія може скористатися факторинговими послугами банку. Суть цієї операції полягає у тому, що лізингова компанія отримує від банку (фактора) грошові кошти, передаючи йому свої права грошової вимоги стосовно лізингоотримувачів. Таким чином, лізингова компанія терміново отримує кошти для подальшої реалізації проектів, знижує витрати на обслуговування дебіторської заборгованості та частково або повністю звільняється від ризику неплатоспроможності лізингоодержувача. Вигода для банку – це отримання комісійної винагороди від здійснення факторингової операції [7].

Зарубіжний досвід показує, що часто лізингові компанії звертаються до банків за допомогою в організації випуску облігацій та євробондів. Наприклад, в 2007 р. в Росії на базі співпраці російського інвестиційного банку "КИТ Фінанс" та його дочірньої лізингової компанії "Магістраль Фінанс" була реалізована перша операція із сек'юритизації лізингових зобов'язань. Це дозволило лізингодавцю отримати достатній обсяг фінансових ресурсів – 12,57 млрд рос. рублів на досить вигідних умовах (під 7,875 % річних, тоді ж як в цей час середня процентна ставка на банківські кредити становила 14 % річних). Основний зміст цієї схеми полягав в тому, що необхідно було зібрати в єдиний пул зобов'язання за договорами лізингу Російської залізниці та перепродати це спеціалізованій іноземній компанії – Red Arrow International Leasing PLC., яка виступила емітентом облігацій. Зараз багато російських економістів погоджуються з тим, що "Магістраль Фінанс" не змогла б самостійно організувати таку складну операцію без підтримки материнського інвестиційного банку [8]. В Україні поки що жодна лізингова компанія не змогла провести сек'юритизацію власних зобов'язань, однак досвід Росії показує, що даний механізм виступає перспективною формою співпраці лізингових компаній з банками в процесі залученні дешевих фінансових ресурсів.

Через кризові явища на фінансових ринках та в економіці, нестабільність політичної ситуації, падіння платоспроможності підприємств, призупинення інвестиційних проектів, найближчими роками можна очікувати значне скорочення обсягів лізингового кредитування та призупинення зростання лізингового ринку, що спостерігалось впродовж останніх років. Можна спрогнозувати, що в перспективі відбуватиметься й скорочення кількості незалежних лізингових компаній на українському ринку лізингу, у зв'язку з погіршенням доступу до кредитних ресурсів (що є основним джерелом фінансування лізингових операцій) [9]. Водночас буде збільшуватися частка дочірніх лізингових компаній на лізинговому ринку за рахунок переходу до них від банків сегмента автокредитування й збільшення серед їх клієнтів фізичних осіб. Окрім того, самі лізингові компанії будуть дедалі більше зацікавлені у використанні послуг інвестиційного банкінгу, які можна отримати не лише від материнського банку – облігації, сек'юритизація активів, кредитні ноти.

Загалом можна зробити висновок, що банки відіграють надзвичайно вагому роль у становленні та розвитку лізингових відносин в Україні. Проте, сьогодні існує низка проблем, що не дають змоги вітчизняним банківським установам активно стимулювати ринок лізингу. Основною з них є відсутність у банків довготермінових фінансових ресурсів. Обсяги та структура власного капіталу, зобов'язань та активів банків свідчать, що вони є замалими порівняно з потребами економіки країни і, зокрема ринку лізингу. Ще однією проблемою є недосконалість законодавства, суперечливість законодавчих актів, що регулюють ринок лізингу, відсутність податкових пільг для банків-лізингодавців. Також несприятливо впливають на ринок лізингу відсутність державної програми розвитку лізингу та кваліфікованого менеджменту в галузі лізингу, а також низька обізнаність з питань лізингу.

Висновки. Враховуючи зазначене вище, можна зробити такі висновки.

Потужність банківського сектора, динаміка його розвитку, обсяги, вартість та терміни банківського кредитування є надзвичайно вагомими у становленні та розвитку лізингових відносин в Україні.

Вітчизняні банківські установи надають перевагу опосередкованій формі участі у лізингових відносинах, виступаючи в ролі засновника, кредитора, а також фінансового агента лізингової компанії.

Засновниками найпотужніших лізингових компаній є банківські установи. Ця форма участі банків в лізинговому бізнесі вирішує одну з найнагальніших проблем, з якими стикаються лізингові компанії в процесі своєї діяльності – пошук джерел фінансування для реалізації власних проектів, завдяки чому останні отримують значну конкурентну перевагу, встановлюючи нижчий рівень вартості лізингових послуг та пришвидшуючи процес реалізації лізингових проектів.

Сьогодні діяльність більшості незалежних лізингових компаній паралізована через призупинення банками операцій кредитування, яке було основним джерелом фінансування лізингової діяльності в Україні.

Перспективними напрямками співпраці банків та лізингових компаній є сек'юритизація лізингових зобов'язань та випуск облігацій, що дасть змогу зменшити залежність вітчизняного ринку лізингу від банківського кредитування.

У зв'язку з кризовими явищами в економіці, можна спрогнозувати скорочення кількості незалежних лізингових компаній, купівлі їх банками та збільшення частки банківських дочірніх лізингових компаній на лізинговому ринку України.

Література

1. **Крупка Н.І.** Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. – Львів : Вид. центр Львівського НУ ім. Івана Франка, 2001. – 608 с.
2. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.aub.com.ua> – Офіційний сайт Асоціації українських банків.
3. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.leasing.org.ua> – Офіційний сайт Асоціації "Українське об'єднання лізингодавців".
4. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dfp.gov.ua> – Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України.
5. **Закон України** "Про банки та банківську діяльність. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
6. **Безклубна Н.Л.** Роль банків у сфері лізингу та причини його стримування в Україні // Економіка та держава. – 2007. – № 1. – С. 36-37.
7. **Семен Н.** Організаційно-економічні аспекти діяльності банківських установ на ринку лізингових послуг // Регіональна економіка. – 2006. – № 4. – С. 165-172.
8. **Логвинова Н.** Банк и лизинговая компания – брак по расчету // Банковское обозрение. – 2007. – № 3. – С. 100-105.
9. **Румянцева С.** Розвиток фінансового лізингу в Україні // Цінні папери в Україні. – 2009. – № 13 (555). – С. 20-21.